

Een schat op zolder: het portret van Jan De Ridder (Gent, 1822 - 1890)

Eind 2007 schonk de heer Maurice Leyman aan Amsab-ISG het geschilderd portret van zijn overgrootvader, Jan De Ridder, pionier van de Gentse vakbeweging. We kennen het schilderij door een afbeelding in het boek van Avanti, 'Een terugblik' (1908), maar al die jaren hadden we er geen vermoeden van dat het nog echt bestond. De kunstenaar is onbekend, ook een jaartal ontbreekt, maar het schilderij wordt aan De Ridder overhandigd in juli 1859. De schenking van dit schilderij is een mooie gelegenheid voor een artikel, want wie was Jan De Ridder?

Deze man werd gebroodroofd, gevangengezet, teruggefloten, maar hij kwam onvermoebaar altijd terug op het toneel. In een wereld van armoede en stakingen waren gezond verstand en gematigdheid zijn wapens in de strijd om een beter leven voor het proletariaat.

“De Gentse wever is klein, mager, bleek van kleur en iets voorovergebogen. Geen of bijna geen ontwikkeling, weinig hygiëne en veel armoede, slecht eten en een erbarmelijke behuizing doen hen leven aan de rand van het louter dierlijke.” Dit staat in de enquête van 1845 van de twee Gentse geneesheren J. Mareska en J. Heyman en dit is de wereld waarin Jan De Ridder geboren wordt, woont, werkt en sterft...

Joannes (Jan) De Ridder¹ (°Gent, 13 augustus 1822) is de zoon van Joseph (°1766), hovenier-dagloner, en Jeanne Verhoeven (1773 - 1855). Hij loopt slechts enkele jaren school. Amper 11 jaar oud werkt hij reeds als dagloner in de fabriek, wellicht als hulpje van een spinner op een mechanische spinmolen. Later dient hij in het leger, wordt onderofficier en krijgt daar de kans zich te scholen. Op 16 april 1856 trouwt hij met Maria Francisca Seghers (°1829), het paar vestigt zich in de Sint-Lievensstraat (huidige Sint-Lievenspoortstraat). Tussen 1857 en 1872 worden er 10 kinderen geboren.

Geschilderd portret van Jan De Ridder (foto Lieve Cosyns)

Spinners en wevers, verenigt u!

Tussen december 1856 en maart 1857 komen in Gent de eerste autonome arbeidersorganisaties tot stand. Eind 1856 start het protest tegen het vrijhandelsverdrag met Engeland. De Gentse spinnerijbazen willen geen liberale handelspolitiek, reageren protectionistisch en zoeken steun bij de arbeiders. Vrijhandel zou de concurrentie met de goedkope Engelse spinsels aanscherpen, volgens de werkgevers zou dit resulteren in twee à drie dagen werkloosheid per week voor de arbeiders. Maar de arbeiders geloven niet dat hun fabrieken niet kunnen concurreren. Voor het eerst verenigen ze zich met succes en mobiliseren ze rond een eigen eisenpakket. Een veertigtal spinners vergadert voortaan elke zondag. Om de politie te misleiden gebeurt dit telkens in een andere herberg, aangezien het verbod op vereniging nog van kracht is. In 1857 wordt de eerste spinnersvereniging gesticht, de Maatschappij der Noodlijdende Broeders, met als voorzitter de protestant en spinner Francis Bilén (1819-1881). Bilén, bijgenaamd Cies de Kapneus, kan lezen noch schrijven, maar is een praktisch en verstandig man. Hij is bovendien een begenadigd spreker en bezitter van vier medailles voor moed en zelfopoffering. In een rapport aan de minister van Binnenlandse Zaken wordt hij omschreven als een *“prédicateur populaire dans un esprit socialiste”*.

De wevers zijn de eersten om het voorbeeld van de spinners te volgen en beleggen enkele meetings. Reeds op de tweede meeting zijn er ruim tweehonderd aanwezigen. Jan De Ridder houdt er zijn maidenspeech waarin het recht op vereniging centraal staat. De Broederlijke Maatschappij der Wevers van Gent wordt gesticht en Jan wordt verkozen tot voorzitter, nadat hij is afgezwaaid als onderofficier. De wevers zien hem als een geletterd man, met kennis van de Franse taal en zin voor discipline. Het reglement en de statuten van de Maatschappij worden door De Ridder ondertekend op 4 maart 1857. Hij wordt tien jaar lang herverkozen als voorzitter. De ondertekening van het reglement van de spinners gebeurt op 5 april 1857.

Het is niet toevallig dat de wevers en de spinners zich afzonderlijk verenigen en niet in één katoenvakbond. De spinners vormen een elitaire groep in de Gentse katoenwereld, ze verdienen vaak het dubbele van de wevers. De wevers, met hun lange vuile schorten, hebben trouwens de bijnaam van ‘fabrieksratten’ en hun beroepsbelangen staan soms haaks op deze van de spinners.

Amper drie maanden na hun oprichting hebben de spinners- en de weversmaatschappij respectievelijk al 600 en 1000 leden. Voor de wevers betekent dit dat één op de vier Gentse wevers ouder dan twintig, lid is. Een reeks succesvolle stakingen in 1857, ondersteund door de Broederlijke Maatschappij, is zeker niet vreemd aan deze spectaculaire groei. De Weversmaatschappij stelt een uniform loontarief voor alle wevers in alle Gentse fabrieken op. Als een baas niet akkoord gaat met de gevraagde loonsverhoging, vragen de wevers één voor één hun werkboekje terug en gaan ‘in hun veertien dagen’ (wettelijke vooropzeg). Is er na het verstrijken van deze twee weken geen akkoord, dan verlaten de arbeiders het werk; alles binnen de perken van de wet. Is er opslag verkregen in één fabriek, dan wordt een andere

fabriek uitgeloot om actie te voeren. Dankzij de Weversmaatschappij maken spontane acties, zoals men die voorheen kende, stilaan plaats voor geplande en gestructureerde acties.

Jan in 't gevang

Wanneer Bilen, voorzitter van de Spinnersmaatschappij, en De Ridder het slachtoffer worden van een gerechtelijke vervolging, stijgt hun populariteit ten top. De aanleiding tot vervolging is een brief van Leopold Sedeyn, ondervoorzitter van de Broederlijke Wevers, die de politie eind augustus 1857 onderschept. In de brief bedankt Sedeyn de Gentse arbeiders in Roubaix voor de financiële hulp (91,85 fr.) aan de vele Gentse wevers in staking. Deze brief is voor de politie het bewijs van samenspanning, wat verboden is. Op 10 september 1857 valt de

politie binnen in herberg De Groote Harmonie. Het bestuur van de Weversmaatschappij wordt gearresteerd en de geldkas met 69,13 fr. in beslag genomen.

De Ridder en Sedeyn worden veroordeeld tot twee jaar gevangenisstraf, die in beroep echter wordt gehalveerd. Dertig anderen krijgen lichtere straffen. Omdat Bilen ongeletterd is, gaat de politie ervan uit dat hij niks te maken kan hebben met de bewuste brief en, na een aanmaning om voorzichtig te zijn, wordt hij vrijgesproken. Naar aanleiding hiervan schrijft de gouverneur van Oost-Vlaanderen, Edouard De Jaegher, een uitgebreid relaas over Bilen aan de minister van Binnenlandse Zaken, Charles Rogier: *“Deze man begaafd met buitengewone welsprekendheid, goedgevend voor kameraden, nog armer dan hij, werd met brio vrijgesproken. [...] Hij is geen katholiek meer, geen fabrieksarbeider meer, werd cabarettier, daar is hij behalve cabarettier populair spreker in socialistische geest.”* Tijdens het uitzitten van hun straf, wordt het gezin van Jan en van Leopold financieel gesteund door de Broederlijke Wevers. Ondertussen sterft Jans eenjarig zoontje Ludovicus en bevalt zijn vrouw van een dochter, Camilla Francisca. Op eigen verzoek wordt De Ridder, samen met

Portret van Francis Bilen, alias Cies de Kapneus
(uit: Avanti, Een terugblik, 1908)

Sedeyn, op 22 maart 1858 overgebracht naar Brugge. In de kleine gevangenis – er zijn een vijftigtal gedetineerden – mag men werken en kan men zo toch een klein inkomen verwerven. Bij hun vrijlating op 8 juli 1858 wacht hen een groots volksfeest.

Na dit conflict vinden Bilén en De Ridder nergens nog werk. Maar de spinners zorgen ervoor dat hun voorzitter Bilén herbergier kan worden van Den Een-dracht in de Sint-Pietersvrouwstraat (huidige Sint-Kwintensberg). De Ridder wordt dankzij de wevers herbergier van De Vriendschap in de Sint-Lievensstraat. Op het koertje achter de woning kweekt hij een paar konijnen, hij koopt een handweefgetouw om thuis te weven en verkoopt zijn stoffen aan leden van zijn Maatschappij.

Jan blijft tot minstens 1876 herbergier, maar net als vele van zijn tijdgenoten blijft hij niet bij één stiel. Rond 1875 is hij onder meer kamslager (maker en hersteller van weefkammen en -ramen), wever en schilder. Drie-maal werkt hij als grensarbeider in Noord-Frankrijk. In augustus 1875 vertrekt hij naar Lille, in januari 1882 werkt hij één week in Roubaix en in november 1883, hij is dan al 61 jaar, werkt hij in Halluin.

Het schilderij

In juli 1859 biedt de Broederlijke Weversmaatschappij ‘haren voorzitter Jan De Bolle’ zijn geschilderd portret aan. De Ridder is dan 37 jaar. *“Het is een sombere figuur: laag gewelfd en diep gefronsd voorhoofd, de mond verborgen achter een zware, neerhangende snor. Er ligt zelfbewustzijn in de houding, zoals hij daar staat, een beetje naar voor gebogen van steeds over zijn weefstoel te liggen, de linkerhand op de borst waar het brede lint met het kenteken van de wevers prijkt, de rechterhand op het ontwerp van reglement, dat hij zelf had opgesteld.”* De voorzitters van de wevers- en van de spinnersmaatschappij – respectievelijk Bilén en De Ridder – dragen een speciaal pak bij plechtigheden en daarin heeft Jan geposeerd voor

Het lint met de letters V.B. in zilveren borduursel dat ontdekt werd bij de restauratie van het vaandel van de spinners

het schilderij: “Een lange zwarte frak, een broek in fijn laken, een donker blauw fluweelen ondervest, een zwart fluweelen halsboord. Dwars over de borst wordt een breed groen lint gedragen met zilveren borduursel geslagen.”

Een jaar voordien, in juli 1858, werden de vaandels van de spinners en van de wevers ingehuldigd. Beide vaandels zijn door Amsab-ISG gerestaureerd en worden er ook geconserveerd. Bij de restauratie van het vaandel van de spinners kwam een lint tevoorschijn met daarop in zilver de letters V.B. Dankzij het schilderij kunnen we dit lint nu identificeren, de letters V.B. staan voor Voorzitter-Bestuurder, de functie van Jan.

Werkersbond en Werkverbond

Vanaf 1860 komen we in een stroomversnelling terecht. Het worden turbulente jaren met de splitsing van de Broederlijke Wevers², de doorbraak van de Eerste Internationale, de grote staking in de Grasfabriek en de gigantische ellende door de katoencrisis. Ook voor Jan zijn dit moeilijke tijden.

In februari 1860 wordt de Gentse Werkersbond gesticht: een fusie van de Noodlijdende Spinners, de Broederlijke Wevers en de Gentse metaalbewerkers. Concreet gaat het om 1600 wevers, 800 spinners en 600 metaalbewerkers die hun krachten bundelen. De Ridder is ondervoorzitter van de Werkersbond, maar het succes is niet bijster groot.

In die periode verschijnt ook *Het Werkverbond*, het eerste arbeidersdagblad in Gent, waarvoor men bij De Ridder en Bilén kan intekenen. *Het Werkverbond* verschijnt van 3 juni 1860 tot 13 april 1862, en wordt uitgegeven door de Maetschappij der Gentsche Werktuigmakers. In de rubriek *Vershillig Nieuws* staat op 24 juni 1860 een verslagje over een heldendaad van Jan: op vrijdagmorgen 22 juni was in de Sint-Lievensstraat een gevaarlijke brand ontstaan, “*waer in de Voorzitter der Wevers-Maetschappij M. Joannes De Rudder, aen het bevechten van het vernielend element, zich heeft doen onderscheiden*”. Na weer een andere brand in de Sint-Lievensstraat, in september 1864, zamelt hij geld in om het getroffen gezin te helpen bij de aanschaf van nieuwe huisraad.

Zowel de Werkersbond als *Het Werkverbond* is een kort leven beschoren. De crisis in de katoennijverheid is hier niet vreemd aan.

De slag bij de Grasfabriek

Vanaf 1860 probeert Jan De Ridder ook via politieke weg, namelijk via het veroveren van het algemeen enkelvoudig stemrecht, een oplossing te vinden voor het arbeidersprobleem. Hij houdt voordrachten waarin hij steeds oproept tot kalmte, want hij wil binnen de perken van de wet blijven en gelooft sterk in de kracht van de petitie. Arbeiders hebben geen verenigings-, stakings- of stemrecht. Daarentegen kunnen ze gebruikmaken van het petitierecht en publieke meetings houden, die evenwel onderworpen zijn aan de politiewetten. Maar rede en gematigdheid leve-

Het vaandel van de Broederlijke Wevers

ren geen grote successen op, de Gentse wevers raken ontmoedigd en Jans populariteit vermindert gestaag.

In april 1861 breekt in de textiel fabriek van Parmentier-Van Hoegaerden en Co., bijgenaamd de Grasfabriek omdat ze middenin de weiden staat, een wilde staking uit om loonsverhoging. Met 810 arbeiders is de Grasfabriek een van de grootste van Gent, men werkt er met de nieuwste machines, waardoor bespaard wordt op de loonkosten, tot ergernis van andere Gentse textielabrikanten die nog werken met verouderde getouwen en spinmolens en daardoor meer loon moeten uitbetalen. De directie van de Grasfabriek plooit niet en laat de stakers vervangen door andere wevers aan wie ze bovendien hogere lonen belooft. Om veiligheidsredenen laat ze

die arbeiders in de fabriek overnachten. Het conflict escaleert, het komt tot gevechten, de burgerwacht wordt ingeroepen, het leger is paraat om in te grijpen. In andere textiel fabrieken verhinderen de bazen, gezien bovengenoemde ergernis, niet dat hun arbeiders deelnemen aan het oproer.

De Ridder wordt pas op 12 april over de hele toestand geïnformeerd, hij voelt zich gepasseerd en weigert een verzoeningsbrief te schrijven aan Parmentier en Van Hoegaerden. Bovendien is hij, net als Bilén, niet te spreken over het gewelddadige karakter van deze staking. Maar de spinners en de wevers aanvaardden de autoriteit van hun voorzitter niet meer en op verschillende vergaderingen worden zij bijna te lijf gegaan. Het wordt voor Jan echt dramatisch tijdens de vergadering van zondag 28 april als een volle zaal schreeuwt dat hij voor niets deugt, dat hij een verrader is. *“Het is altijd hetzelfde met dien president, hij ligt altijd met onze teenen af te spelen, allons ik ga spreken, smijt den president weg, wij moeten eenen anderen hebben, trekt hem van 't orkest.”* Men dwingt hem weg te gaan van achter de bestuurstafel... en hij doet het. Louis Marlier, de ondervoorzitter, vervangt hem en beweert dat hun voorzitter geen schuld treft. Een vruchteloze poging, maar ze redt toch zijn vriend: hij blijft voorzitter.

Tientallen arrestaties volgen en tijdens het proces worden zware gevangenisstraffen uitgesproken. Na de slag bij de Grasfabriek vraagt een aantal wevers of Bilén en De Ridder tussenbeide willen komen om de gemoederen te bedaren. Bilén stemt toe, want hij wil de arbeiders weer aan het werk krijgen; De Ridder ondertekent de verzoeningsbrief gericht aan Parmentier. Hij doet dit opdat hij weer *“zoude aanveerd”* worden door de wevers. Op 2 mei 1861 trekken de twee voorzitters naar het stadhuis met de brief voor Parmentier, maar de burgemeester, de liberale graaf Charles de Kerchove de Denterghem, weigert te bemiddelen. Vervolgens onderhandelt De Ridder met Van Hoegaerden, wat toch resulteert in een tijdelijke opslag voor de wevers van 25 centiem.

Om hulp te kunnen bieden aan de families der veroordeelden, schrijven Bilén en De Ridder brieven en worden er geldinzamelingen en concerten georganiseerd. Ondanks hun inzet, goede wil en solidariteit verliezen zowel De Ridder als Bilén door dit conflict veel van hun macht en aanzien.

Katoen in crisis

In de tweede helft van 1861 duiken de eerste symptomen op van een naderende zware katoencrisis, die tot 1865 aanhoudt en haar oorzaak vindt in de Amerikaanse Burgeroorlog. Spinners en – in een latere fase – wevers worden massaal werkloos en tal van fabrieken moeten sluiten. Hun verenigingen verliezen aan slagkracht, ze kunnen enkel nog bemiddelend optreden en proberen om zoveel mogelijk steun te verkrijgen voor de zwaar getroffen arbeiders. Beide voorzitters doen er alles aan om oproer te vermijden, tot ze op 19 maart 1862 worden gepasseerd door een manifestatie van ruim 2000 werkloze fabrieksarbeiders. Gedurende de hele optocht blijft het stil, er wordt niet gescandeerd, maar de spanning is

voelbaar. Men trekt door het centrum van Gent om de burgerij te laten zien hoeveel mensen zonder werk, loon en eten zitten. Dankzij de tussenkomst van de gouverneur kunnen in verschillende fabrieken de arbeiders terug aan het werk. De katoencrisis wordt in 1862 de doodsteek voor de Noodlijdende Spinners, niemand gaat nog naar de herberg van Bilén. De Maatschappij der Broederlijke Wevers overleeft de crisis nauwelijks; in 1867 wordt De Ridder opgevolgd door de wever Jan Seranne (1842-1919). Maar dit betekent geenszins het verdwijnen van De Ridder in de anonimiteit, integendeel: *“Il dit qu’il est toujours dévoué à la défense des intérêts de l’ouvrier et que partout où ces intérêts seront sérieusement menacés il sera encore prêt à les défendre.”* Ondanks alle tegenkating en kritiek lijkt niks hem te ontmoedigen en blijft hij militeren in de arbeidersbeweging.

We zien hem terug op een meeting van de Internationale op 8 augustus 1869 in herberg De Kroon, gelegen aan de Hoge Scheldekaai. Hij houdt er een toespraak en eist kortere werkdagen. Hij spoort ook iedereen aan om zich aan te sluiten bij de Internationale, die deze eis via een algemene staking kracht zal bijzetten. Te arm om op tijd de 5 centiemen lidgeld te betalen, wordt hij in juni 1875 net niet uit de Internationale gezet en komt hij er met een blaam van af.

In september 1872 is De Ridder verkozen geworden in de Werkrechtvaardersraad, hij zetelt er tot in 1877. De Werkrechtvaardersraad is een arbeidsrechtbank avant la lettre waar fabrikanten én arbeiders problemen behandelen in verband met lonen, ontslagen...

Op 1 december 1868 was het grote idool, de grote held, Emiel Moyson overleden. Bij de onthulling van zijn grafmonument op 12 juli 1874 – zes jaar later, want de penningmeester heeft het ingezamelde geld verbrast – houdt ook Jan De Ridder een rede. De emoties, de sympathie en de empathie lopen tijdens de plechtigheid hoog op en leiden tot de verzoening van de afgescheurde Weversmaatschappij Vooruit en haar terugkeer naar de oude stal. In januari 1876 zijn de Broederlijke Wevers weer één. In 1882 vieren ze hun 25-jarig bestaan. Jan is zestig en de gevierde pionier.

De dood van Jan

Jan overlijdt op zaterdagavond 28 september 1890, omringd door enkele vrienden. De burgerlijke begrafenis vindt plaats op maandagnamiddag 30 september 1890. Edward Anseele, Edmond Van Beveren, Jan Foucaert en Frans Van Gyseghem dragen de kist. De Harmonie Vooruit opent de rouwstoet, ruim 2000 arbeiders lopen erin mee, evenals een broer van Emiel Moyson. Op het kerkhof houden Van Gyseghem, Louis Marlier, Millio en Anseele een toespraak. De plechtigheid is een eerbetoon aan de *“vénérable ancêtre”*. *“Allen zwoeren plechtig op dit graf, den strijd door Jan De Ridder begonnen, voort te zetten met denzelfde liefde en overtuiging, die deze nederige werkman er aan gewijd had.”* (Vooruit, 29-30/09/1890 en *Le Peuple*, 03/10/1890).

Het overlijden van Jan De Ridder staat als het ware symbool voor de verdwijning van de oudere generatie die de oprichting van de Broederlijke Wevers en de tijd van de Eerste Internationale nog heeft meegemaakt. In de krant *Vooruit* staat te lezen dat de legendarische Jan De Ridder “reeds in de oogen der vuile burgers een plaatskensjager, een gelukzoeker was”. Maar, gaat het verder, “zijn afsterven in een beluik, als arme werkmán toont hoe diegenen die geofferd hebben voor de werkerszaak sterven”.

- (1) Twee schrijfwijzen circuleren: Deridder en De Ridder
- (2) Op 2 december 1860 stichten de wevers een boekerij, het Broederlijk Genootschap der Wevers. Geleidelijk aan groeit een kloof tussen de oude conservatieve garde van de Maatschappij enerzijds, en jonge progressieve leden anderzijds. De spanning stijgt en wanneer het bestuur een nieuw reglement opstelt voor de bibliotheek waarbij alle nieuwe boeken eerst door de bestuurders moeten worden gelezen en goedgekeurd, komt het tot een splitsing. In november 1865 wordt de dissidente Weversmaatschappij Vooruit gesticht met Karel De Boos aan het hoofd en dit is meteen ook de start van een nieuwe bibliotheek, het Leesgezelschap der Wevers, met kernspreuk ‘Leeren vereert’. Maar de verdeeldheid tussen beide groepen is vrij relatief. In augustus 1867 treden ze solidair op tijdens een staking en in oktober 1868 worden ze allebei lid van de Eerste Internationale. Toch duurt het tot januari 1876 vooraleer de vrijzinnige wevers van Vooruit zich herenigen met de Broederlijke Wevers.

BIBLIOGRAFIE

- AVANTI, *Een terugblik: Bijdrage tot de geschiedenis der Gentsche arbeidersbeweging*, Gent: Volksdrukkerij, 1908 en 1930.
- DENECKERE, G., *Sire, het volk mort. Sociaal protest in België (1831-1918)*, RUG, proefschrift, 1995.
- DENECKERE, G., *Sire, het volk mort. Sociaal protest in België (1831-1918)*, Antwerpen/Gent: Hadewijch/AMSAB, 1997, 416 p.
- DEPAEPE, L., *Geschiedenis van de Gentse arbeidersbeweging (1839-1875)*, RUG, licentiaatsverhandeling, 1969.
- DEVREESE, D.E., *Militanten rond de Eerste Internationale in België 1860-1880*, RUG, licentiaatsverhandeling, 1968.
- KENIS, P., *Het leven van Edward Anseele*, Gent: De Vlam, 1930, 285 p.
- REGNIERS, G., ‘Wat willen zij, die dappere soldaten van ‘t werk?’ De vroege Gentse arbeidersbeweging (1857-1875), RUG, licentiaatsverhandeling, 2003.
- SCHOLL, S.H., *Bijdragen tot de geschiedenis der Gentse arbeidersbeweging. Deel 1: 1815-1875*, Brussel: Arbeiderspers, 1957, 279 p.
- VANDAMME, G. & REGNIERS, G., Een vriend der waarheid. Pioniers schrijven geschiedenis of het verhaal van Frans Bilén en Jan Deridder. In: *Gandavum*, 9(2004)3, p. 9.
- VANSCHOENBEEK, G., *Mijnheer Emiel. De lotgevallen van een intellectueel in de arbeidersbeweging*, Gent: AMSAB, 1988, 84 p.
- VANSCHOENBEEK, G., *De wortels van de sociaal-democratie in Vlaanderen. Le ‘monde socialiste gantois’ en de Gentse socialisten voor de Eerste Wereldoorlog*, RUG, proefschrift, 1992.
- VANSCHOENBEEK, G., *Novecento in Gent. De wortels van de sociaal-democratie in Vlaanderen*, Gent/Antwerpen: AMSAB/Hadewijch, 1995, 269 p.